

SANTANA KOLEBRA BÈRDÈ

*Erebegraafplaats van nazaten
van slaafgemaakten op Curaçao*

Nizaar Makdoembaks

Colofon

Redactie en aanvullend onderzoek

6575 Tekstbureau [www.6575.nl]

Tekstadviezen

Frans Meulenberg

Eindredactie

Kabos-Van der Vliet Redactie bureau [www.kabosvandervliet.nl]

Illustraties

Michiel Tan

Vormgeving

www.jouwboekdrukkerij.nl

Uitgeverij de Woordenwinkel

www.woordenwinkel.nl

2026 © Nizaar Makdoembaks

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, filmopnamen of andere manieren, zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

ISBN 978-90-76286-41-9

NUR 692

Verantwoording omslagfoto

Dronefoto van de gehele begraafplaats.

Copyright (c) 2019 J.A. Maass, gebruikt met toestemming.

Zie ook: http://curacaoemeteries.com/Kolebra_Berde/index.html, laatst geraadpleegd 8-4-2026.

Inhoud

Woordenlijst en verklaring spelling	5
Voorwoord	6
Inleiding	9
Hoofdstuk 1 Kas Chikitu, de geschiedenis van een stukje Curaçao	14
1.1 Plantage Gerustigheid, 1758-1907.....	14
1.2 Cultuurtuin Gerustheid, 1907-1929	25
1.2.1 Aanhoudende armoede onder voormalige slavenbevolking en hun nazaten	26
1.2.2 Cultuurtuin moet gaan helpen armoede te bestrijden.....	28
1.3 Openbare begraafplaats 'Cas Chiquito', 1930-1965.....	35
1.3.1 Aanleg en ingebruikname, 1929-1930	35
1.3.2 Uitbreiding en opknappen, 1943-1944	36
1.3.3 Vol en gesloten, 1963-1965.....	37
1.4 De naam Kolebra Bèrdè, vanaf 1965 (1927).....	39
1.4.1 Chiké synoniem voor Kolebra Bèrdè	49
1.4.2 'Culebra verde' andere naam voor de wijk Kas Chikitu	50
Hoofdstuk 2 Begraven in ongewijde grond	53
2.1 De omgang met dood, sterven en begrafenis op Curaçao	54
2.2 De eerste graven, 1930-1933	57
2.2.1 Namenlijst 1930.....	62
2.2.2 Namenlijst 1931.....	63
2.2.3 Namenlijst 1932.....	65
2.2.4 Overzicht kinderen 1931-1932.....	66
2.2.5 Overzicht periode 1930-1932 naar nationaliteit	67
2.3 Het graf van Zaki Barud, 1930	68
2.4 Massagraf na de Aprilmoorden, 1942.....	71
2.5 Zondaars begraven in chiké: prostituees nader beschouwd.....	77

Hoofdstuk 3 Santana Kolebra Bèrdè, 2003-heden	86
3.1 De SEOC gaat aan het werk, 2003-2006	86
3.1.1 De eerste herdenking van de Aprilmoorden: alsnog gewijde grond	87
3.2 Santana Kolebra Bèrdè een nationaal monument, 2007	88
3.3 Onthulling namen van de slachtoffers van de Aprilmoorden, 2008.....	88
3.4 Informatief gedenkbord en cementeren begraafplaats, 2009.....	89
3.5 Eerbetoon Louis Doedel voor zijn tijd op Curaçao, 2010/2013	92
3.6 Vervolg restauratie en petitie aan de regering van Curaçao, 2011	93
3.7 SEOC-roep om gerechtigheid door regering Curaçao gehoord, 2011-2016.....	93
3.8 Plaatsing banier en betegeling grafzerken, 2012	96
3.9 Omgeving en muur aangepakt, lijkenhuis gerestaureerd, 2014-2015.....	97
3.10 Strijd om erkenning met de Nederlandse regering, 2013-2021.....	99
3.11 Santana Kolebra Bèrdè anno nu	101
Tot besluit.....	103
Noten.....	105
Literatuur	107
Lijst van bijlagen	110
Bijlagen.....	111

Woordenlijst en verklaring spelling

Canoekje	benaming voor een stuk landbouwgrond met plantagehuis dat te klein was om plantage genoemd te worden, ook wel 'tuintje'.
Chiké	letterlijk 'varkenskot', benaming voor het ongewijde deel van een katholieke begraafplaats voor ongedoopten en zondaars
Culebra verde/berde	Groene slang
Kas Chikitu	Klein huis
Koffiehuis	lokaal waar men (sterke) drank mocht verkopen en schenken
MinKol	Ministerie van Koloniën
SENS-SKB	Stichting Eerherstel Nazaten Slaafgemaakten Santana
	Kolebra Bèrdè
SEOC	Stichting Eerherstel Oorlogsslachtoffers Curaçao

Spelling Kas Chikitu en Kolebra Bèrdè

De begraafplaats die nu bekendstaat onder de naam Santana Kolebra Bèrdè werd aangelegd onder de naam 'Openbare begraafplaats Cas Chiquito' in een wijk van het 2e district die dezelfde naam droeg. Om het onderscheid te bewaren houd ik in dit boek voor de wijk de spelling in het Papiamentu aan: 'Kas Chikitu'. Voor de begraafplaats, zolang deze die naam droeg, hanteer ik 'Cas Chiquito'. Zowel de wijk als de begraafplaats is gaandeweg de geschiedenis in de volksmond Culebra Verde gaan heten. In krantenartikelen en historische studies worden de namen door elkaar gebruikt, in wisselende spelling. Deze wijknaam kan in dit boek dan ook variëren, al naargelang de geciteerde bron. Wat betreft de begraafplaats gebruik ik consequent de Papiamentu spelling 'Kolebra Bèrdè'.

Verantwoording slaaf i.p.v. slaafgemaakte

In dit boek gebruik ik omwille van de leesbaarheid bewust de woorden 'slaaf', 'slaven', 'slavin' en 'slavinnen'. Het alternatief, 'slaafgemaakte' en variaties daarop, levert zulke doorlopend ongelukkige zinsconstructies en storende zinsbouw op dat ik daarvan afzie, tenzij het een bijvoeglijk naamwoord betreft en met de kanttekening: geen enkel mens wordt geboren als slaaf, mensen worden in slavernij gedwongen door anderen.

Voorwoord

‘Je moet als leider je volk waardigheid geven door ze te leren dat ze het heft in eigen handen kunnen nemen en voor hun eigen toekomst kunnen werken.’

Helmin Wiels in het televisieprogramma *Pauw en Witteman*, 6 maart 2013.

Twee maanden na zijn optreden bij *Pauw en Witteman* werd de charismatische en betrokken Curaçaose politicus Helmin Wiels op 5 mei 2013 vermoord, lafhartig doodgeschoten terwijl hij, even zonder bewaking, vis kocht op het strand van de wijk Marie Pompoen in Willemstad. Kort daarvoor, op 20 april 2013, was Wiels een van de sprekers bij de achtste herdenking van de Aprilmoorden, op uitnodiging van de Stichting Eerherstel Oorlogsslachtoffers Curaçao (SEOC) waarvan hij een warm pleitbezorger was. De status van ‘nationaal monument’ voor begraafplaats Kolebra Bèrdè, de erkenning van de Aprilmoorden door de regering van Curaçao, het uitroepen van 20 april tot nationale herdenkingsdag van de Aprilmoorden - Helmin Wiels was jaar in, jaar uit overal bij betrokken, al sinds 2008. Het maakte hem een belangrijke steunpilaar van de SEOC, die sinds 2003 verantwoordelijk was voor het renoveren van de begraafplaats en het eerherstel van de daar in een massagraf begraven slachtoffers van de Aprilmoorden, op Curaçao ook wel *Matanzas* geheten.

Helmin Wiels tijdens zijn toespraak op Santana Kolebra Bèrdè, 20 april 2013.

Foto: privécollectie van de auteur.

Weils was in de laatste jaren van zijn leven ook stevast aanwezig bij de herdenkingsdiensten voor de Aprilmoorden. Een geel bankje dat sinds jaar en dag deel uitmaakt van de begraafplaats was zijn vaste plek om even rustig te verpozen voor aanvang van de herdenking. Nog even zijn toespraak doornemen, of een praatje maken met de organisatoren of genodigden, of gewoon rustig het geheel gadeslaand – het beeld van Wiels op dat bankje is zo sterk dat de SEOC het ter zijner nagedachtenis liet opknappen, waarmee het nu nog steeds mensen die de begraafplaats bezoeken rust verschaft, als een vaste herinnering aan Wiels' betrokkenheid.

Het gele bankje van Wiels tussen de anonieme graven op Kolebra Bèrdè.

Foto: privécollectie van de auteur.

Als Curaçaose nazaat van slaven staat Wiels met zijn betrokkenheid bij het in ere herstellen van geschiedenis die de kolonisator onwelgevallig was, symbool voor de veranderingen die de SEOC in 2026 ondergaat. De initiatiefnemers van het eerste uur zetten de werkzaamheden van de SEOC stop en starten een nieuwe stichting, en wel om de belangen van de op deze begraafplaats anoniem en eerloos begraven nazaten van slaven te behartigen. In de geschiedschrijving is de identiteit van nog geen kwart van de hier begraven mensen terug te vinden. Onder de honderden graven van onbekenden zijn vele arme Curaçaose Afro's die zich geen begrafenis konden veroorloven of op kerkelijke gronden in ongenade waren gevallen en die daarom een begrafenis in gewijde aarde werd ontzegd.

De nieuwe Stichting Eerherstel Nazaten Slaafgemaakten Santana Kolebra Bèrdè (SENS-SKB) komt op voor deze anonieme doden. Zij begint met het verwezenlijken van haar doelstelling via het organiseren van een jaarlijkse herdenking voor deze mensen, op 1 juli – de eerste editie daarvan op 1 juli 2026 – en met de presentatie van dit boek: een

historische beschrijving van Santana Kolebra Bèrdè, met daarin opgenomen de tot nu toe achterhaalde geschiedenis én de tot op heden bekende identiteiten van aldaar begraven personen. De strijd voor het herstel van de waardigheid van de velen die daar nog anoniem begraven liggen, is een zaak van doorlopend belang voor alle Curaçaoënaars.

Inleiding

Op Curaçao liggen de sporen van het koloniale verleden niet alleen verborgen in archieven, plantagehuizen en oude forten, maar ook onder de grond. Santana Kolebra Bèrdè is zo'n plaats, eentje waar tot enkele decennia geleden niemand naar omkeek. De natuur had de oude ongewijde openbare begraafplaats volledig overgenomen en zowel letterlijk als figuurlijk aan het zicht onttrokken. Het winkelcentrum dat er nu naast ligt, had men ook op dat terrein kunnen bouwen, als er in 2003 niet was begonnen met een jarenlange schoonmaak en renovatie, om de begraafplaats en haar doden hun eer en luister terug te geven. En terecht, want hier rust een geschiedenis die even wezenlijk is voor het eiland als de monumenten die jaarlijks duizenden bezoekers trekken.

Wie anno 2026 de begraafplaats bezoekt, ziet een relatief kleine openbare rustplaats in de wijk Kas Chikitu. Men ziet er vele verweerde genummerde witte kruisen, betegelde grafzerken, een zuil die herinnert aan de hier begraven Chinese slachtoffers van de Aprilmoorden van 1942, een beeld van Louis Doedel als eerbetoon aan zijn tijd op Curaçao – een cruciaal punt in zijn leven – en zelfs een gerestaureerd authentiek lijkenhuis. Het is een plaats waar de geschiedenis van kolonialisme, armoede, uitsluiting, religieuze controle en structurele sociale achterstelling samenkomen.

Velen die hier begraven liggen, waren Curaçaoënaars met een Afro-afkomst: nazaten van voormalige slaven. Mensen die gedurende eeuwen onder een koloniaal systeem leefden waarin hun arbeid essentieel was voor de rijkdom van anderen, maar hun eigen menselijkheid structureel werd ontkend. Zelfs na de afschaffing van de slavernij in 1863 veranderde hun maatschappelijke positie slechts langzaam. Armoede, uitsluiting en sociale achterstelling bleven grote delen van de Afro-Curaçaoose bevolking tekenen. Ook in de dood werkte die ongelijkheid door.

Kolebra Bèrdè was een plek waar juist die mensen terechtkwamen die zich geen waardige begrafenissen konden veroorloven, die door kerkelijke regels werden buitengesloten, of die om sociale, morele of religieuze redenen als ongewenst golden. Zelfmoordenaars, prostituees, ongedoopten, armen, arbeiders zonder familie, criminelen, heidenen en anderen die buiten de grenzen van het respectabele leven vielen, kregen hier een graf. Juist daarom is Santana Kolebra Bèrdè van betekenis. Omdat de begraafplaats een zeldzaam tastbaar overblijfsel vormt van de levens van gewone Curaçaoënaars die in de officiële geschiedschrijving nauwelijks zichtbaar zijn. Het gaat hier om mensen die doorgaans slechts kort in documenten verschijnen: als arbeider, dienstmeid, gevangene, prostituee, ongehuwde moeder, zieke, arme of anonieme dode.

Dat maakt de geschiedenis van deze begraafplaats ook wezenlijk anders dan veel traditionele koloniale geschiedschrijving. Daarin richt de aandacht zich, vaak noodgedwongen vanwege de herkomst van bronmateriaal, op bestuurders, economische

ontwikkeling en internationale politiek. De levens van de armste lagen van de bevolking blijven veelal buiten beeld. Wanneer hun namen vermelding krijgen, gebeurt dat vaak via documenten die door koloniale autoriteiten werden opgesteld en waarin neerbuijgende of openlijk racistische opvattingen doorklinken.

De beschrijvingen van de Curaçaose bevolking door artsen, bestuurders en missionarissen in de negentiende en vroege twintigste eeuw laten zien hoe diep deze koloniale blik geworteld was. Afro-Curaçaoënaars werden geregeld voorgesteld als lui, onhygiënisch, bijgelovig of moreel zwak. Armoede zag men niet als een gevolg van eeuwenlange uitbuiting en sociale uitsluiting, maar als karaktereigenschap van de bevolking zelf (een voorbeeld hiervan is te vinden in paragraaf 1.2.1). Tegelijkertijd maakte juist die bevolking het economisch functioneren van het eiland mogelijk. Hun arbeid hield plantages draaiende, bouwde infrastructuur op, ondersteunde huishoudens en vormde later de ruggengraat van de haven- en oliesector.

Ook de locatie van Santana Kolebra Bèrdè vertelt een verhaal dat nauw verbonden is met deze geschiedenis. De begraafplaats werd aangelegd op de voormalige plantage Gerustigheid, in de volksmond Kas Chikitu genoemd. Het was een kleine grond die al midden 18e eeuw terug te vinden is in de archieven en die regelmatig van eigenaar wisselde. Sommige van de eigenaren waren zelf vrijgelaten slaven of nazaten daarvan.

Na de afschaffing van de slavernij veranderde de economische structuur van Curaçao ingrijpend, maar sociale ongelijkheid bleef bestaan. Grote groepen voormalige slaven en hun nazaten leefden in armoede en hadden nauwelijks toegang tot land, onderwijs of medische zorg. De koloniale overheid maakte zich zorgen over de economische gevolgen van deze armoede, maar veel minder over het menselijke leed dat ermee gepaard ging. Pogingen om landbouwprojecten, cultuurtuinen of werkverschaffing op te zetten waren vaak meer gericht op sociale controle en economische productiviteit dan op daadwerkelijke emancipatie.

Tegen deze achtergrond legde men in 1929 de nieuwe openbare begraafplaats Cas Chiquito aan op het terrein van de vroegere plantage Gerustigheid, later bekend geworden als Kolebra Bèrdè. Het was een gouvernementsbegraafplaats die buiten de traditionele religieuze structuren van het eiland viel. Juist daardoor kwamen hier mensen terecht die elders niet gewenst waren. De katholieke kerk speelde hierin een belangrijke rol. Wie niet volgens de kerkelijke normen had geleefd, kon uitgesloten worden van een begrafenis in gewijde aarde. Dat gold bijvoorbeeld voor mensen die ongehuwd samenwoonden, zelfmoord hadden gepleegd of niet aan religieuze verplichtingen hadden voldaan.

Voor veel Curaçaoënaars betekende een begrafenis op Kolebra Bèrdè dan ook een sociale schande. Families probeerden dit waar mogelijk te voorkomen. Toch laat de

geschiedenis van de begraafplaats zien dat achter die schande vooral sociale uitsluiting schuilging. De mensen die hier terechtkwamen, waren niet minder menselijk of minder waardig dan degenen die op andere begraafplaatsen lagen. Integendeel: juist hun levens maken zichtbaar hoe hard de koloniale samenleving kon zijn voor wie arm, zwart, ongewenst of sociaal kwetsbaar was.

Dat geldt ook voor de Chinese slachtoffers van de Aprilmoorden van 1942. Toen Chinese stakers op Curaçao werden doodgeschoten nadat zij betere arbeidsomstandigheden eisten, verdwenen hun lichamen zonder ceremonie in een massagraf op Kolebra Bèrdè, ook voor het gouvernement de plek waar mensen terechtkwamen die door de koloniale orde niet als volwaardige burgers behandeld werden.

De geschiedenis van de Aprilmoorden is daarom niet los te zien van de bredere geschiedenis van Kolebra Bèrdè. De Chinese arbeiders waren slachtoffer van hetzelfde koloniale systeem dat eerder generaties Afro-Curaçaoënaars had uitgebuit en gemarginaliseerd. Hoewel de context verschilde, was de onderliggende denkwijze vergelijkbaar: economische belangen en sociale controle kregen prioriteit boven menselijke waardigheid.

Decennialang bleef deze geschiedenis grotendeels verborgen. De begraafplaats raakte overwoekerd en in verval. Veel graven verdwenen onder begroeiing of raakten beschadigd. Niemand bezocht de plek nog en de geschiedenis die zij vertegenwoordigde, was nauwelijks nog aanwezig in collectieve herinneringen. Met de oprichting van de SEOC in 2003 kwam hierin verandering. Wat begon als een initiatief om aandacht te vragen voor de Chinese slachtoffers van de Aprilmoorden groeide uit tot een veel bredere strijd voor historisch eerherstel. De restauratie van Santana Kolebra Bèrdè maakte zichtbaar dat deze begraafplaats niet slechts een vergeten stukje grond was, maar een plaats van collectieve herinnering.

Door schoonmaakacties, restauraties, herdenkingen en historisch onderzoek kreeg de begraafplaats geleidelijk opnieuw betekenis. Niet alleen voor de Chinese gemeenschap, maar ook voor Curaçao als geheel. De naamloze graven, de vergeten doden en de geschiedenis van sociale uitsluiting werden opnieuw onderdeel van het publieke gesprek. In de loop der jaren veranderde daarmee ook de betekenis van Kolebra Bèrdè zelf. Waar de begraafplaats ooit symbool stond voor schande en uitsluiting, groeide zij uit tot een plaats van herinnering, bewustwording en waardigheid – een plek die met recht de titel ‘Santana’ mag voeren sinds de grond werd gewijd door Mgr. Luis Secco in 2003:

‘De begraafplaatsen op Curaçao heten in het Papiamentu ‘santana’, naar het oudste kerkhof van de eveneens oudste katholieke kerk Santa Ana aan de Roodeweg in de wijk Otrobanda.’ (Monsanto, 2023)

Het werk van de SEOC laat zien dat historische erkenning niet alleen gaat over officiële excuses of monumenten, maar ook over het zichtbaar maken van mensen die lang onzichtbaar zijn gehouden.

De nieuwe stichting SENS-SKB wil daar met dit boek en haar plannen voor de komende jaren aan bijdragen. Deze publicatie beschrijft de geschiedenis van Santana Kolebra Bèrdè vanaf dat het een plantagegrond was tot de herdenking van de Aprilmoorden op 20 april 2025. Daarnaast hebben we voor dit boek geprobeerd zoveel mogelijk namen en identiteiten te achterhalen van de mensen die op de begraafplaats begraven liggen. Dat is niet eenvoudig. Van veel graven zijn geen gegevens bewaard gebleven. Archieven zijn incompleet, documenten verdwenen of beschadigd en velen kregen een anonieme begrafenis. Toch is juist dat onderzoek van groot belang. Een naam teruggeven aan iemand die uit de geschiedenis verdween, is een vorm van eerherstel.

In het bijzonder zoeken we die erkenning voor de hier anoniem begraven nazaten van slaven. In veel gevallen ontbreken zelfs in de dood nog de meest basale gegevens over het bestaan van het in armoede levende deel van de Afro-Curaçaose bevolking. Dat maakt Santana Kolebra Bèrdè tot meer dan een begraafplaats. Het is een historische getuige van hoe de koloniale samenleving omging met mensen die zij economisch nodig had, maar sociaal marginaliseerde. Het is ook een plaats die laat zien hoe wezenlijk dit kan veranderen. Wat ooit verborgen moest blijven, wordt nu juist zichtbaar gemaakt. Santana Kolebra Bèrdè brengt die geschiedenis samen op één plek.